
שינוי האקלים מגיע לבית המשפט

בסוף חודש יולי 2016 הודיעה ממשלת הפיליפינים שהיא נותנת ל-47 "פולטות הפחמן הגדולות" חודש וחצי להגיב על האשמות בדבר הפרת זכויות אדם. מדובר בחברות נפט, פחם, בטון וכרייה בינלאומיות, שנטען כלפיהן שבשל פליטות הפחמן הגבוהות שהן מייצרות הן נושאות באחריות גדולה לשינוי האקלים ולכן גם לתופעות טבע קיצוניות שפגעו קשות באוכלוסיית הפיליפינים. השימוע עשוי להוביל למהלך משפטי חסר תקדים. הוועד לזכויות אדם בפיליפינים (CHR), שלח לחברות, ביניהן ענקיות הנפט של ו-BP מסמך שמאשים אותן ב"הפרת זכויות האדם היסודיות לחיים, מזון, מים, תברואה, מגורים נאותים וקיום בכבוד". מדובר בצעד תקדימי, שכמותו מעולם לא בוצע על ידי שום גוף ממשלתי בעבר. הטענה המרכזית של CHR היא ש-47 החברות צריכות להיחשב אחראיות להשלכות פליטות גזי החממה שלהן על הפיליפינים, ושעליהן להסביר כיצד הפרת זכויות האדם הנובעת משינוי האקלים "תופחת, תתוקן ותימנע".

סופות וגלי חום

אין כמעט מקום בעולם שלא מושפע משינוי האקלים, אך יש מקומות פגיעים יותר מאחרים. ארכיפלג הפיליפינים הוא ללא ספק אחד מהם. ארבע הסופות ההרסניות ביותר שידעה המדינה התרחשו בעשור האחרון והתושבים סבלו בנוסף גם מהצפות וגלי חום קיצוני. הטיפון האינן שטלטל את הפיליפינים ב-2013 היה מהקטלניים ביותר שתועדו אי פעם: כ-6,500 בני אדם מתו במהלכו, יותר מ-1,000 איש עדיין מוגדרים כנעדרים ועשרות אלפים נאלצו לעזוב את בתיהם. יוזמי המהלך המשפטי הם ניצולי

נזקי סופת הטייפון האיאן בפיליפינים, 2013. תצלום: MOD /Morgan Keith LPHOT. החקירה הרשמית של אחריות הגופים לנזק הגדול תחל באוקטובר 2016, אחרי ש-47 החברות יגיבו. כל החברות יוזמנו לשימוע, אבל CHR יכולה לאלץ לקחת בו חלק רק 10 חברות שיש להן משרדים בפיליפינים. לא מדובר רק בעניין פיליפיני פנימי. רשימת 47 הגופים קשורה בדרך זו או אחרת לכל אזרח בעולם. הרכב הרשימה מבוסס על מחקר של ריצ'רד היד, ראש המכון לאחריות אקלימית (Institute Accountability Climate) בקולורדו, ארה"ב. על פי ממצאיו של היד, 90 חברות בעולם אחראיות על כמעט שני שלישי מפליטות גזי החממה שיוצרו מתחילת העידן התעשייתי - ועל 22 אחוז מהפליטות הגלובליות בשנים 2010-2013. האם יש להליך שיוזמת CHR משמעות משפטית חשובה? ד"ר ציפי איסר איציק, ראש תחום סביבה במשרד עורכי הדין ליפא מאיר ושות' וראש המרכז להגנת הסביבה במכללה האקדמית נתניה, סבורה שלא מדובר בצעד שישנה עולם. "אני לא מומחית לדין שחל בפיליפינים, אבל מהפרסומים עולה שמדובר בהליך שלא יכול להסתיים בהכרעה מחייבת או בהכרעה שיש בצדה סנקציה, משום שלגוף שמנהל את ההליך אין סמכות לחייב או להטיל קנס", היא אומרת. "לכן, לכל היתרון, קשה להאלימות ולאלחץ את הממשלה בדין. שמועילה פוטנציאל לפגיעה באנשים. ההליך הוא לא שיפוטי, אלא דיון מינהלי באופיו. מעבר להפעלת לחץ ציבורי, אני לא רואה איך סוג כזה של הליך יכול לפתור את משבר האקלים העולמי". אז מה כן יכול לעזור? "דווקא כשמדובר בהליכים נגד חברות מסחריות, יש אפקטיביות גדולה לצעדים שיש להם השלכה כלכלית ועסקית", אומרת איסר איציק. "צעדים אפקטיביים הם כאלה שיגרמו לחברות לקחת על עצמן אחריות. ל-CHR אין את הסמכויות לדרוש פיצוי כספי או לתמרץ מבחינה כלכלית".

תביעות נגד ממשלות

האם הליך מסוג זה עשוי ליצור תהודה בגלל שמדובר בסיפור אנושי כואב? "כטענה שמושכת את העין זאת טענה יפה מאוד, אבל הרבה יותר קשה להוכיח אותה", אומרת איסר איציק. "בדרך כלל כשמדברים על זכויות אדם חושבים על הילד הפצוע באזורי סכסוך, או על האימא שמחפשת אוכל לילדיה הרעבים. פה מדובר, בין היתר, על חברות שמספקות דלק למכוניות. אנשים מתדלקים כל יום ובכל העולם. החברות האלה הן בורג במערכת מאוד גדולה, ולהסביר במקרה הזה את הפגיעה בזכויות האדם זה עניין מאוד מסובך. אם רוצים להשיג שינוי משמעותי, צריך למצוא פתרון עולמי של הפחתת התלות בדלק ובגז. אם כבר הליך משפטי, אז מוטב לבחור בצעד אפקטיבי יותר, כמו תביעות מנהליות נגד ממשלות". ואכן, גם הכיוון הזה של תביעה נגד ממשלות הולך

תופס תאוצה. בשנה שעברה הוגשו בבריטניה תביעות נגד המדינה, בטענה שאינה אוכפת את מדיניות איכות האוויר שהיא עצמה קבעה ופסיקת בית המשפט הבריטי תחייב את כל האיחוד האירופי. גם בארצות הברית מתנהלים מאבקים משפטיים מסוג דומה – ארגוני סביבה אזרחיים כמו [Our Children's Trust](#) תוקפים משפטית את המדינה בטענה שאינה עושה מספיק בתחום האקלים כדי להגן על האוכלוסייה ועל הדורות הבאים. בשנה שעברה, תביעה מנהלית שיזמו אזרחים הולנדים, הניבה פסיקה תקדימית של בית המשפט בהאג המחייבת את ממשלת הולנד להפחית את פליטות הפחמן ב-25

מחאה נגד

אחוז בתוך חמש שנים.

החברות המזהמות בפיליפינים, 2015 מלבד פעילות משפטית, לחברה האזרחית יש דרכי פעולה נוספות. "הדרך להשפיע על חברות היא בזירה העסקית, עידוד של העדפת מוצרים יותר סביבתיים, חברות יותר סביבתיות, קניית ניירות ערך של חברות שהן יותר סביבתיות, להסתכל על מדדי קיימות כשמשקיעים השקעות פיננסיות," אומרת איסר איציק. "הכלי המשפטי הוא במקרים רבים כלי אפקטיבי לקידום מודעות לאג'נדה סביבתית, אבל כדי לקדם פתרונות למשברים גלובליים נדרש תהליך קבלת החלטות שיהיו שותפות לו כל מדינות העולם. אמנות בינלאומיות הן הפתרון. מניסיוני ב'אדם טבע ודין' (איסר איציק שימשה כמנכ"ל העמותה, ש.ש) עתירות לבג"צ הביאו לעליית המודעות של הציבור ושל מקבלי ההחלטות, אך פתרון הושג כשבסופו של דבר נחקקו חוקים. השימוש בכלי השיפוטי לא יכול להחליף חקיקה או תהליך קבלת החלטות פוזיטיבי". "חשוב לדעת שגם אם מהלך משפטי נכשל, זה לא אומר שהסיבה שבגללה הוא נפתח אינה מוצדקת", מוסיפה איסר איציק. "לפעמים מהלכים משפטיים, גם אם הם נכשלים, גורמים לשינוי תודעתי, אבל קיים גם חשש שמהלך משפטי שלא הצליח יגרום יותר נזק מתועלת. כך, למשל, במקרה של התביעה בפיליפינים, כישלון עלול לגרום לאנשים להגיע למסקנה 'אם חברת BP לא אשמה, אז בטח שגם לי אין אחריות כצרכן של דלק מזהם'".

מסר ברור לחברות

יוסי כדן, מרכז [קמפיין הסטת ההשקעות](#) הבינלאומית [בארגון 350](#) (ארגון סביבתי בינלאומי שמטרתו להביא לכך שריכוז חלקיקי הפחמן באוויר לא יעלה על 350 לכל מיליון מולקולות אוויר), דווקא חושב שהמהלך של CHR הוא צעד נכון ושתביעה, גם אם לא תסתיים בניצחון, עדיין עשויה לפגוע בחברות המזהמות ולהוסיף ללחץ המופעל עליהן. "ברגע שאתה נתבע, אתה נחשב יותר בסיכון, הערך שלך בהתאם לכך יורד. המשקיעים מודעים לסכנה שיש בחברות נפט וגז" אומר כדן, שמוסיף שלדעתו המאבק צריך להיות בכל החזיתות: "מלחמה כלכלית, מלחמה פסיכולוגית, מלחמה על תדמית. הכלכלה שלנו לא פועלת בריק. רגולציה, מדיניות, סובסידיות ודעת הציבור - כולן גורמים חיוניים בעיצוב מחדש של הכלכלה שלנו ובהמשך של האקלים שלנו." "המהלך בזירה המשפטית בפיליפינים, אם הוא יתקיים, סביר שייקח הרבה מאוד מאוד שנים. בטווח הרחוק יכולה להיות לזה משמעות אם לוקחים כדוגמה את חברות הטבק שמשלמות עד היום על נזקים שגרמו", אומר כדן. "אי אפשר לחכות לתוצאה המשפטית, אבל יש כאן מסר ברור לחברות, למשקיעים ולפוליטיקאים שאמורים להחיל תקנות וחוקי בנושא של אנרגיה. אי אפשר להסתפק רק בהיבט הכלכלי וההיבט המשפטי. אני חושב שיש כאן צעד מאוד נכון ואני מקווה שזה יעביר את המסר". ומה האדם הפשוט אמור לעשות עד אז - להתנזר לגמרי משימוש בכלי רכב? "אנחנו נמצאים במצב שבו אין לנו הרבה ברירות וזה אומר שאנחנו חייבים לייצר את הברירות של דלקים חלופיים אנרגיות חלופיות", אומר כדן. "צריך להבין שהשינוי פוליטי. לא מספיק שאני ואת נחליט שנעבור לנסוע באופניים. צריך מדיניות מתאימה, סובסידיות מתאימות, תקנות. הדברים האלה לא צומחים בריק. נדרש לחץ ציבורי שלא נוצר ממפגינים, אלא ממשקיעים שמושכים את כספם וממשלות שמאשימות חברות בחריגה מתקנים. זה מה שיביא לכך שלא נצטרך להשתמש רק במה שנותר לנו היום. להוכיח שהחברות המזהמות פוגעות בזכויות אדם יהיה סיפור מההפטרה וזה ייקח הרבה שנים. זה כמו הקושי להוכיח קשר בין זיהום לסרטן מסוג מסוים, אבל זה ההיבט המשפטי גרידא. לתביעה הזאת יש ערך ציבורי, כלכלי ופוליטי לא פחות מהערך המשפטי שלה". האם מדינות נוספות ילכו בעקבות הפיליפינים ויתבעו מהחברות המובילות בפליטת גזי החממה לקחת אחריות על פגיעה בזכויות אדם? "אני מקווה מאוד. אני אהיה מופתע אם מדינות באוקיינוס השקט לא יגישו תביעות דומות", אומר כדן. "בהמשך יכולות קהילות של אנשים שנפגעו כמו תושבי ניו אורלינס שנפגעו ב-2005 מהוריקן קתרינה לתבוע. זו התחלה. עצם העובדה שיש כאלו תביעות תפגע באותן חברות. אני חושב שאחת הדרכים להתמודד אתן זה להפוך אותן למוקצות מחמת מיאוס". בדומה לאיסר איציק, גם כדן חושב שאין להסתמך על השדה המשפטי לבדו. "אני מקווה שההתדיינות הזאת תסתיים בניצחון לא רק בבית הדין המשפטי, אלא גם בבית הדין של דעת הציבור", הוא אומר. בעקבות הכתבה ב"זווית" הסיפור פורסם גם ב-[ynet](#)